

ВЕЛИКАТА ЛОЖА НА БЪЛГАРИЯ – 1917-1941 год.

Обични братя, позволете ми да Ви разкажа една история и да Ви върна години назад. Не е възможно човек да спомене всички случили се събития в тези размирни години. Но ето основното.

Годината е 1917. Вече трета година в света бушува Първата световна война. САЩ влизат във войната на страната на Антантата. Този акт променя международната ситуация. Масонските братства от Антантата организират през януари 1917 г. международна конференция, а през юни свикват среща, на която са поканени и братя от неутралните страни. Световното масонство отбелязва тържествено 200-годишнината от учредяването на Великата ложа в Лондон.

Влизането на България в Първата световна война прекъсва връзките на българската масонска ложа “Заря” с ложата-майката – Великата ложа на Франция. Българските масони отново опасно са разделени от политическия избор на страната. Във връзка с мобилизацията на техни членове те правят ръководство в сянка, което да замества отиващите на фронта. Важно е да се отбележи, че нито един член на ложата не се е възползвал от служебното си положение, нито от “зидарските” си контакти, за да остане в тила.

В такава обстановка се разгръща дейността за основаване на Велика ложа на България, като се установява контакт с Великата ложа на Франция. В центъра на тази дейност застава ген. Александър Протогеров, като си поставя за цел Ложата да отстоява националното обединение. Ех, тази лелеяна и неосъществена и до сега национална мечта за обединение.

Масоните от ложа „Заря“ се разделят на две ложи: ложа „Зора“ и ложа „Светлина“ с равен брой членове. Ложите избират управителни тела, след като на 9 юни 1917 год. Великата ложа на Франция писмено признава свободното зидарство в България. За Първомайстори са избрани съответно П. Миндилев (на „Зора“) и Д. Мустаков (на „Светлина“). В последвалите поредица от срещи се обсъждат всички детайли и на 27 ноември 1917 г. е провъзгласено основаването на Великата ложа на България.

Първото общо събрание след утвърждаване на Великата ложа се състои на 18 декември 1917 г. На 7 януари 1918 г. (Иванов ден) се провежда тържествено настаняване и е приета Декларация на Великата ложа на България. Избран е управителен съвет в състав:

Велик майстор: Александър Протогеров

Велик първи надзирател: д-р Стоян Джубелиев

Велик втори надзирател: Тома Карайовов

Велик блюстител: Илия Пенев

Велик секретар: д-р Недко Семенов

Велик касиер и попечител: Йордан Ковачев

Велик архивар и проверител: Александър Теодоров-Балан

Избраният за Велик майстор ген. Александър Протогеров е силна личност, преживял повратни събития. Чрез масонството и неговите международни контакти се търси съдействие за разрешаване на българския национален въпрос. Протогеров е участник в Илинденско-Преображенското въстание (1903-1904 г.), от 1911 г. е член на ЦК на ВМРО, от 1917 г. възглавява Дирекцията за стопански грижи и обществена предвидливост. Масонският му път започва на 23 юни 1914 г., когато е посветен в ложа „Заря“, на 26 септември е повишен в *другар*, а на 25 декември 1914 г. – в *майстор*.

Ал. Балан полага усилия да създаде български девиз на ордена. За целта се обръща към ценностите на еснафските сдружения и гилдии. В тях той виждат образец на трудолюбие, чувство за справедливост и солидарност. Така се ражда триадата на братството: **„Любов, Истина, Труд“** срещу френското **„Свобода, Равенство, Братство“**.

Великата ложа на България потвърждава и приема становището на Международния масонски конвент от 1875 г. в Лозана, че всичко под нейния купол се извършва „В слава на Великия архитект на Вселената“, без клерикални увлечения и при пълна свобода на съвестта и прогласения принцип за търпимост.

Необходимо е да се подчертае, че в този момент, когато Великата ложа на Франция дава разрешението си и приема в своите редици българските си братя, двете държави са в положение на война. Подобен пример за толерантно отношение, надхвърлящо официалните позиции на двете държави, не е рядкост при масоните.

Възобновяването на зидарската ложа, или т. нар. от историците **трето българско масонство**, не преминава спокойно. Върху му се посипват атаки с всевъзможна насоченост: че е антинародно, че е интернационално, че служи на чужди интереси, че е безбожно. Появява се дискусия в печата. Димитър Ведър (син на основателя на българското масонство Иван Ведър) пише по този повод: *“Нека се знае, че Великата ложа на България е национална и независима свободно зидарска организация. Тя държи на установения обществен строй в държавата и Царството, тя работи в името на Великия Архитект на Вселената, в името на единния Бог”*.

През 1918 г. Великата ложа на България насочва усилията си в три направления. За признание, за легализирани форми на живот и след края на войната – за смекчаване условията на победителите. За изпълнение на първата задача, част от българските масони заминават в чужбина да осъществят преки връзки с “братята” си. От Международното бюро за масонски връзки в Швейцария пристигат литература и наръчници. А посещенията на българските емисари: Дончо Атанасов – в САЩ, Михаил Арнаудов – в Чехословакия, Михаил Сапунаров – в Турция, Александър Чилингиров – в Люксембург, носят важно признание за българското масонство. По отношение на втората задача – през 1918 г. е създаден Институт за защита на българските интереси, чиято основна цел е дълбоко родолюбива. Още по-рано, през 1915 г., е създаден възпитателен институт “Заря”, чийто първи Управителен съвет е ръководен от Александър Теодоров-Балан. През април 1918 г. излиза брой 1 на бюлетина “Зидарски вести”, което се води за начало на масонския печат у нас.

След нещастния за страната изход от войната Великият майстор ген. Ал. Протогеров е обвинен от Съгласенците за „военнопръстѣпник“ и е принуден да се укрива. Ръководството на Великата ложа е парализирано. Възникват сътресения с неизмерими мащаби. Погромът въвлича Великата ложа в гражданската междуособица. Основна роля за кървавия разгром на Радомирския бунт има ген. Ал. Протогеров, който е начело на българските и германски части, удавили в кръв Войнишкото въстание. Това е в разрез с идеологията на ордена, създаден за спасение на отечеството.

При създаването се положение и заетите крайни позиции по отношение на политическата обстановка в страната, сам Ал. Протогеров заявява, че не само няма да създава трудности, но и става инициатор Временния изпълнителен съвет да си подаде оставката. На 13 декември 1918 г. е свикано извънредно заседание на Великата ложа на България. Оставката на старото ръководство е приета и се пристъпва към избор на нов Велик майстор и нов управителен съвет. Ех, ако и други Велики майстори в близката ни и далечна история имаха тази морална сила и доблест! Но....!!!

За високия пост се състезават две кандидатури: д-р Стоян Джубелиев и полковникът от Генералния щаб Петър Мидилев. За нов Велик майстор с голямо болшинство е избран Петър Мидилев – човек прилежен, всеотдаен, запознат с духа и нормите на ордена, благодушен и сплотяващ по нрав и характер.

Нуждата от свикване на редовен събор става все по-наложително, както поради борбите, които се водят между Ал. Протогеров и д-р Христо Стойчев, така и заради проблемите, които се поставят от братството. Първият редовен събор се провежда на 22 и 23 юни 1919 г. Той обсъжда Устава и Основните начала и поучения за трите степени. Уставът съдържа 33 члена, групирани в шест раздела. Съборът приема Общите наредби. Те представляват своеобразна конституция на братството. Приета е и Декларация, която играе роля на програмен документ на общността. Третият приет нормативен документ са Поученията или наустниците за I, II и III степен. Те са свързани с ритуалите, символизма, правата и задълженията на ученика, другаря и майстора. Документите са превод от френски и съдържат вековния опит на френското и световното масонство. Преводът е направен от Ал. Балан, който естествено е побългарил термините, но същността е запазена. Приемствеността има езотеричен характер и не означава сляпо преклонение или служене на чужди идеи и цели.

Съборът избира ръководство с Велик майстор – Петър Мидилев.

Третият Велик събор се провежда на 25 септември 1921 г. Открива го Великият майстор Петър Мидилев и формулира основната цел на масонството в България в диренето на пътища за подобряване на съдбата на Родината и разширяване на контактите с чужбина. Съборът отново избира за Велик майстор Петър Мидилев.

Обществената дейност на Великата ложа е подчинена на защитата на националните интереси, които са в центъра на вниманието. В тази насока се разгръща трескава дейност. Великата ложа привлича вниманието на Великите ложи на Франция, Англия и Италия за тежките условия в Ньойския мирен договор. Българските правителства оценяват ролята на ложата и използват нейното влияние за международни внушения и контакти. Резултатите не са големи, но моралния капитал и родолюбивата позиция са безспорни.

Важен момент от дейността на Великата ложа е нейната легализация, т.е. утвърждаването и от държавната власт. На 2 октомври 1921 г. със заповед на Министъра на просветата Стоян Омарчевски е признат Уставът на Великата ложа. От този момент институцията функционира законно и свободно.

Великият четвърти събор е свикан и заседава на 24-25 септември 1922 г. Делегатите са под впечатлението на ожесточените улични сблъсъци между Земеделското управление и Конституционния блок, станали във Велико Търново на 17 септември 1922 г. В този момент Великата ложа наброява шест ложи с общо 292 члена. Съборът отбелязва важен етап в организационното и идейно укрепване на Великата ложа на България. На първо място се поставя целта за качествения подбор на братята – не многобройни, а образовани, елитни и качествени, запознати с духа и ритуалите на общността. Съборът констатира, че *„Масонството и неговите идеи все още не са хванали корен в сърцата на мнозина от нази“*.

За периода 1917-1940 г. са проведени 22 събора, като са избирани трима Велики майстори – Ал. Протогеров, Ал. Теодоров-Балан и Петър Мидилев. Последният е заемал най-дълго време този отговорен пост.

В годините 1920-1925 се забелязва и прекалено политизиране на масонството. Не е тайна, че членовете на ложата не са обичали правителството на Стамболийски, въпреки че са го подкрепяли във всичките му родолюбиви начинания. Първият Велик майстор – генерал Александър Протогеров, както и редица други политици са арестувани и са обявени за отговорни за националните катастрофи. Сред тях има и редица братя. Този факт допълнително изостря отношенията между Великата ложа на България и земеделското правителство. Българските масони са в деликатна ситуация. От една страна, те не одобряват управлението на БЗНС, а от друга – патриотичното им чувство ги кара да му помагат във всичките му външнополитически изяви. Тук те са с безспорен принос за някои от успехите, приписвани на Външното министерство на правителството. По време на преговорите в Ньой българските масони влизат в контакт с Великата ложа на Франция и се опитват да смекчат, доколкото е възможно, условията на мирния договор.

По време на управлението на БЗНС “зидарите” се заемат с вътрешното си устройство. През 1919г. е създадена трета софийска ложа “Сговор”. Учредено е взаимопомогателно дружество, както и фонд за набиране на средства за строеж на свой храм. Учредено е акционерно дружество “Подем”, което има за цел да подпомага финансово Великата ложа на България. Образуват се и първите извън столични ложи. На 14 ноември 1920 г. е “внесена светлина” в ложа “Дунавска звезда” № 4 в Русе. На 6 май 1921г. е основана ложа “Слънце” № 5 в Пловдив, а през януари 1923г. – ложа “Черноморски приятели” във Варна. Създадени са “огнища” в Кюстендил, Стара Загора, Дупница и Видин. От януари 1922г. започва списването на списание “Свободен зидар” с главен редактор Стилиян Кутинчев. Впоследствие видният масон проф. Асен Златаров основава издателство “Акация”, организира и списването на масонското списание “Мироглед”.

Превратът на 9 юни 1923 г. внася ярка разделителна линия сред българските масони. Една част от тях не одобряват участието на “свободни зидари” в насилствено отнемане на властта, въпреки че са били против нея. Великата ложа на България отчита този факт. Въпреки утвърждаването на масонството и привличането на качествени хора в него, Съюзният съвет отчита пред Великия събор през септември 1923 г.: *“Макар и да се наричаме братя, не всякога отношенията ни един с друг са напоени с нежната топлина и искреност и никак не мислим за взаимните задължения, що поемаме при посвещението на всеки новоприет брат.”*

Вземат се и други организационни мерки: да се подобри подборът на кандидатите, като водещо начало бъде възприемането на масонския мироглед, най-вече отнасящ се до спазване на тайната и взаимопомощта. Започва и списването на масонското списание “Полет”.

В международен аспект, Симеон Радев и полк. Александър Самарджиев представят България на Втория конгрес на международните масонски организации и установяват двустранни връзки с редица ложи от Латинска Америка, като на някои от тях Великата ложа на България става гарант за приемането им в международната организация. Факт, който красноречиво говори за порасналия авторитет на българското масонство. В края на годината, след като се постига известно примиряване на позициите на членовете на ложата след събитията през 1923 г., осемнадесет български масони от различни политически партии са избрани за народни представители в XXI Народно събрание.

Следващата 1924 г. е успешна за “свободните зидари” в България. Членовете на Великата ложа на България са на ключови позиции не само в държавната администрация, но и в творческите съюзи. Стилиян Чилингиров е председател на СБП, Димитър Мишев – на дружеството на публицистите, Борис Вазов – на дружество “Славянска беседа”.

Социалният състав на ложата е разнообразен. Според “Свободен зидар” “от 294 масони 38 са едри търговци, 13 – директори на банки, 7 – индустриалци, 12 офицери, 11 общественици, 7 професори, 7 дипломати, 30 юристи, 8 журналисти, 23 лекари и зъболекари, 7 аптекари и дрогеристи, 14 инженери и архитекти, 77 чиновници, 21 учители, 3 духовници, 4 художници, 5 собственици на печатници”.

Спокойното и възходящо развитие на Великата ложа на България е прекъснато на 13 февруари 1925 г. На тази дата македонски атентатори разстрелват Никола Милев, директор на един от най-тиражните вестници за времето си – в. “Слово”. Той е и първомайстор на софийската масонска ложа “Зора”. Два месеца по-късно е извършен атентатът в църквата “Св. Неделя”. Загиналите масони са трима (Младен Костов, Стефан Нойков и Никола Рачев), а ранените са 18. При пословичната си лоялност към обществения ред, Великата ложа на България атакува отново, но и припомня грешките на хората, извършили преврата на 9 юни. Тя заявява принципните си позиции срещу настъпването на “белия терор” и полицейските хайки. Може би тази пасивна и нееднородна позиция на масоните като цяло ги довежда до липсата на възможности за адекватна реакция и при т. нар. македонски убийства. В тях загиват Александър

Протогеров – първият български Велик майстор на Великата ложа. Последва го Васил Пундев и още членове на ложата.

Масонството в България излиза от кризата обезкръвено, но същевременно укрепнало. Хуманистичните идеи на движението привличат хора от различни сфери на обществото. Ако през 1920г. масоните са 120, то десет години по-късно са 487. Като се има предвид, че българските ложи винаги са търсили качествен, а не количествен състав, то може да се каже, че голяма част от елита на тогавашното ни общество е била приобщена към Великата ложа на България. Нормално е да има недостойни хора, промъкнали се в някоя от ложите. Те са ги използвали само за лична кариера. Но като цяло – масонските градежи са се превръщали в сбирки на най-видните български умове.

През 1929г. са приети окончателните варианти на Декларацията за основните начала, устава и вътрешните наредби на Великата ложа на България. На 27 декември същата година с предписание № 21 977 Министерството на вътрешните работи и народното здраве утвърждава нормативните документи на Великата ложа. Това от своя страна дава спокойствие в работата на “братята” и законова основа за разгръщане на дейността им.

Въпреки това, на 30 септември 1930г. генерал Никола Бакърджиев – военен министър, забранява със заповед участието на действащи офицери в ложите. По този повод Великата ложа на България взема мерки за спазване принципа на тайната и за известно засекретяване на архивите. Май нещо подобно се готвеше и в днешно време по отношение на съдебната власт.

Като цяло освен с печатна дейност, българското масонство през 30-те години е отдадено на развиване на международната си дейност и формиране на нови официални институции. В този период е създаден българския ПЕН клуб (Поети, Есеисти, Новелисти), УМСА (младежка християнска организация), Българска лига за защита правата на човека. Като се прибави все по-нарастващата роля на БЧК е видно, че международната активност на масоните е допринесла не малко за развитието на българското общество

Масоните посрещат 1933 г. с числен състав от 478 братя. “Работилниците” се трудят добре, атаките към Великата ложа на България са парирани, а международните контакти се увеличават. Но идва 19 май 1934 г. Тогава е извършен държавен преврат. Шестима министри от правителството на Кимон Георгиев са членове на “братството”. Това не е нищо ново за Великата ложа на България. В правителството на Александър Цанков масоните са петима. Министерският съвет на Андрей Ляпчев е включвал шестима. Толкова са масоните и в кабинетите на Никола Мушанов, и в тези на Пенчо Златев, Андрей Тошев и Георги Кьосеиванов. Осем са в правителството на Богдан Филов. Не е учудващо, че министър-председателят Кимон Георгиев е член на ложа “Светлина”, а Великият майстор на Великата ложа на България Петър Мидилиев е вътрешен министър. Останалите братя са Константин Баталов, Янаки Моллов, генерал Пенчо Златев, Петър Тодоров, Димитър Атанасов, Никола Захариев и Тодор

Кожухаров. Основният вдъхновител на преврата – генерал Дамян Велчев – също е деен член на ложата.

Но в конкретния случай масоните в правителството неволно стават участници и полагат политическите основи на една доктрина, която ще закрие ложата само след седем години.

Представителите на политическия, интелектуалния и стопанския елит са се стремили към ложата, защото там са се чувствали защитени от ежедневните грижи, намирали са единомишленици, осъществявали са полезни контакти, получавали са информация. Не са се страхували да споделят възгледите си, защото са знаели, че всичко ще остане в ложата. Нито един “свободен зидар”, дори и Великият майстор не може да наложи волята си на друг. Това, което се изисква, са аргументирани и откровени изказвания, без площадна риторика. Така че в известен смисъл може да се твърди, че ложата е формирала донякъде част от поведението на членовете си, но в никакъв случай тя не е определяла решенията им. На обратния полюс е разпространеното мнение, че Великата ложа на България не е нищо повече от средище, клуб за уреждане на личните проблеми на членовете си. Това е прекалено опростенческо виждане. Какво би могло да бъде практическото пресичане на интереси на хора с толкова различно политическо кредо като проф. Богдан Филев, проф. Асен Златаров, проф. Михаил Арнаудов, проф. Венелин Ганев, Кимон Георгиев, Никола Петков или Петър Габровски. Това са публични личности, които са в различни разцветки на политическия спектър. Общото е, че са “личности”, но едни са убедени монархисти, други републиканци, трети предпочитат военната диктатура, четвърти виждат бъдещето като умерен капитализъм. Така че извън масонската идея те не биха могли да имат никаква друга допирна точка. В никакъв случай не бива да се подценяват чисто идеалистичните мотиви на българските “зидари”. Българските масони не се отличават от братята си по света. Те постъпват със съзнанието, че са избрани, за да усъвършенстват нравствените добродетели у себе си и едва тогава да помагат на обществото, спазвайки масонските принципи и идеали.

Развитието на масонството у нас не може да бъде разглеждано отделно от хода на историята. Засилващото се присъствие на Германия, зараждащите се национал-социалистически тенденции и новата външнополитическа ориентация на България предизвикват нови съмнения сред “свободните зидари

Новите атаки към масоните в пропаганден план са инспирирани от Хитлер в книгата му “Моята борба”, където те са поставени сред враговете на човечеството чрез механичното размиване между масонски ложи и еврейски организации. Тези атаки са подготовка за забраняването на Великата ложа на България. Държавата, която е лоялен съюзник на Райха, не може да търпи организация, обявена от него за враг на човечеството. Политизирането завладява и самата ложа, което е предопределящо за съдбата и. От една страна застават Александър Цанков, Богдан Филев, Петър Габровски, Асен Кантарджиев, както и някои индустриалци, печелещи добре от търговията с Германия, като Димитър Савов или Павел Спасов. От друга са антигермански настроените братя, които виждат в хитлеризма най-голямата опасност за Отечеството. Сред тях трябва да се отбележат имената на Венелин Ганев, Асен

Златаров, Стойчо Мушанов, Атанас Буров, Кимон Георгиев, Димо Казасов, Дамян Велчев, Никола Петков.

Има и трета група, която в съзвучие с каноните иска да помири двете крила и да запази съществуването на организацията. Тя се представя най-вече от д-р Константин Станишев, д-р Стоил Стоилов, д-р Христо Иванов, Крум Мутафов и Васил Стоилов.

Въпреки че противниците на обвързването с Германия са повече и с по-силни позиции, те не могат да спрат или променят ориентацията на царя и хода на събитията. Опитвайки се да ги изпреварят, с писмо № 2618 от 19 юли 1940 г. е свикан велик масонски събор. Там д-р Иван Раев изнася доклад на тема “Положението на свободното зидарство и изхода от него”. Решението е взето и е доведено до знанието на всички членове. А то е: *“Великата ложа на България и всички нейни подразделения – свободно-зидарски ложичи в страната под нейно послушенство, се саморазтурят и от днес престават да съществуват”*.

Три месеца по-късно Законът за защита на нацията е внесен в Народното събрание и е гласуван по спешност от мнозинството на 24 декември 1940 г. Той се състои от две части – първата забранява всякакви тайни и международни организации на територията на царството, втората – “урежда” положението на евреите.

Между появяването на закона и влизането му в действие изтича повече от една година. Това е единственият компромис, който “свободните зидари” са успели да издействат от братята си в правителството. Време, достатъчно за уреждане на финансовите въпроси и изнасяне на най-ценните архиви и документи.

След “приспиването” на ложата остават живи старите контакти и чувството за братство. Това добре личи и в обстановката около 9 септември 1944 г., когато “свободните зидари” Кимон Георгиев, Димо Казасов, Венелин Ганев, Дамян Велчев, Никола Петков проявяват типично масонско единодействие. Те и част от антихитлеристки настроените братя останали в България живеят с вярата, че страната ще тръгне по нов път. Някои от тях влизат в ОФ, други допринасят за установяване на новата власт. Надеждата на масоните за демократично устройство изчезва през 1946 г., когато в “Работническо дело” публикува статия от Георги Димитров, в която се казва: *“Има множество данни, от които се вижда, че у нас се възстановяват масонските ложичи и че те прибират старите масони българи и усърдно вербуват между държавните и обществени деятели нови масони. Масонските ложичи са в същото време чужди шпионски и предателски агентури. Те са опасност за свободата и независимостта на нашия народ и нашата страна. Масонските ложичи са национална опасност за нашата страна и те безусловно трябва да се ликвидират.”*

В тази статия прави впечатление почти пълното покриване на доводите, фразите и мотивите на национал-социалистите и комунистите относно “свободните зидари”. От друга гледна точка това е нормално, защото масонството като дух и принципи винаги е било непримиримо към всяка форма на тоталитаризъм. И неговите противници са знаели това. Същевременно не е било необходимо да бъде “разбивана” Великата ложа на България през 1946 г., защото тя е била “приспана” пет години по-рано.

Образованият човек познава историята, а мъдрият се учи от опита на предшествениците си.

И накрая, позволете ми да цитирам един от стожерите на масонството в България: *Д-р Иван Войнов - “Човек става масон, за да обича, а не да бъде обичан. Обаче да обичаш не значи само да помагаш материално, а да създаваш около себе си атмосфера на човечност, търпимост и любов към другия. Да помагаш колкото можеш. Ако може да се свърши работата и да не се разбере, най-добре. Целта ни е хората да стават все повече хора.”*

Обични братя „В прослава на Великия архитект на вселената“, да бъдем повече ХОРА!